

D. F. G.

16

APHORISMI PHILOSOPHICI

QUOS,

*Consensu Ampliss. Ordinis Philosoph. in Inclytæ
ad Auram Acad. Regia*

P RÆS I D E ,

D N . M AG . JACOBO GADOLIN ,

Scient. Nat. PROFESS. Reg. & Ord.
Ecclesiæ Fennicæ Aboëns. ANTISTITE
& Reg. Acad. Scient. Svec. MEMBRO;
Pro GRADU in philosophia
Rite obtinendo

DIE XVIII. JULII , AN. MDCLIV.

H. A. M. S.

In Audit. Super. Publice defendet

STIPENDIARIUS REGIUS

JEREMIAS WALLENIUS , Joh. Fil.

AUST. FENNO.

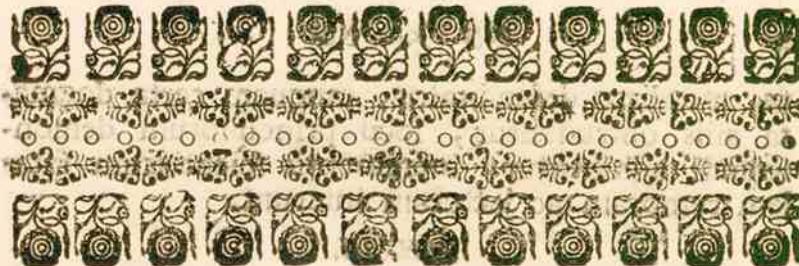
ABOÆ , Impresit Direct. & Typog. Reg. M. Duc. Fin-
land, JACOB MERCKELL,

АМЕРИКА
ПРОСВІТЛЕННЯ

ОДНОВА
УКОЛАД

ІЗАРІДОВІАНІВ СІЧНЯ

ІЗАРІДОВІАНІВ СІЧНЯ

A. U.

APHORISMUS I.

Scripta multorum externam methodi mathematicæ seu scientificæ formam præ se ferentia (*a*) incautis facile imponere possunt. Nam pro veritatibus evidentiæ ac rigore geometrico demonstratis venditari solent ea, quæ ex falsis & ad præconceptas opinione attemperatis definitionibus aliisque principiis dubiis & precariis, quamvis legitima interdum concludendi ratione, deducuntur.

(*a*) His adnumerari mereatur. v. gr. *Spinozae principia Philosophicae*, *Geometrice demonstrata*, *Eiusdem Ethica methodo geometrico demonstrata*. *Hansibii Princeps philosophus, more geometrico demonstrata*. Et recentiorum scripta numero plura.

APH. II.

Hypotheses usu omnino suo non carent, si tanquam hypotheses solum admittantur. Etenim illarum ope via sæpe panditur ad veritatem proprius pervenienti. Quando autem novitatis studio & absque omni fundamento gratis excogitantur, aut, quia plerumque sua cuique placere solent commen-

A ta,

ta, mordicus defenduntur, tanquam certa dogma-
ta aliis obtruduntur, loco principiorum demon-
strandi adhibentur, incrementis scientiarum fata-
lem remoram ac jacturam inferunt.

APH. III.

Qui multiplico & curiosa rerum cognitione de-
lectatur, ad usus vero ac fines earum genui-
nos non attendit, stultitia notam haud effugere
censendus est.

APH. IV.

In historia Litterarum & artium necessarium in-
primis videtur momentum ut, quantum fieri
potest, exponatur, quenam novis inventis initium &
occasione subministrarunt.

APH. V.

Ut principii rationis sufficientis veritas æque ac
per ampla utilitas in dubium vocari nequeunt,
ita quoque abusus ejus, in perversa ad res quasvis
obviaque phaenomena applicatione, sæpe manifesto
se prodit; a quo neque immunes deprehenduntur
illi ipsi, qui in eo rite evolvendo egregiam alias
collocarunt operam.

Per abusum laudati principii *Leibnitius*, *Wolfius*, & ce-
teri, inferre voluere impossibilitatem spatii vacui, dissimili-
tudinem elementorum suorum, materiam interlabentem, gra-
vificam, aliasque ejusdem farinæ hypotheses.

APH. VI.

Eo magis miramur principium identitatis indi-
scernibilium *Leibnitianum*, a nonnullis ejus de-
fensoribus ad unitatem Dei demonstrandam adhi-
beri,

beri, imo pro maxime necessario ad hanc tanti momenti veritatem vindicandam venditari, cum, penitus ejus examinata indeole rationibusque, quæ pro isthoc stabiliendo principio adferri solent, perspectis (pro firmis ac legitimis interim licet suppositis) ad res finitas solum idem applicari posse, luce meridiana clarius patefacat.

APH. VII.

Præter se ipsam & actus suos, quorum anima nostra sibi est conscia, objecta, circa quæ cognitio ipsius versatur, vel sensus externos adficiunt vel minus. Illorum cognitio, quatenus videlicet sensibus hauritur, *sensualis* audit, horum vero proprie ad *intellectum* communiter referri solet.

Intellectus interdum accipitur pro tota facultate cognoscitiva, sed plerumque etiam strictius. Nemo negare potest res alias a nobis cognosci, quæ sub sensus immediate non cadunt, quamvis ab ideis sensualibus, intellectus operimur. abstrahendo, componendo, ratiocinando, cognitio ista sit derivata. Hinc haud inepta videtur allata distinctione, imprimis cum brutis quoque competit fac. cognosc. *sensualis*. Omnibus porro consentientibus cognitionem rerum, quæ & quatenus sensibus externis percipiuntur, esse sensualem, eorum vero, quæ non cadunt immediate sub sensus, nec posse sic vocari, oportet hanc cognitionem omnino referri ad *intellectum*, quia membra dividentia, juxta regulas Logicorum, sibi opponi debent.

APH. VIII.

Sicut vero non audemus omnem plane distinctam cognitionem sensibus abjudicare (*b*), ita, quas de rebus a *sensuali* perceptione remotis intellectus

sibi format, notiones parum claritatis haud raro habere solent. Utriusque enim generis ideæ, tam sensuales nim: quam intellectuales, multum claritate differre possunt, pro varia sensuum dispositione, acie ac hebetudine, intellectus perfectione & cultura, itemque rerum ipsarum difficultate & obscuritate.

(b) Ut *Wolfius*, *Vincklerus*, *Baumeisterus*, aliique plures afferunt, omnes repræsentationes sensuales esse confusas vel obscuras, omnes vero distinctas ad intellectum referunt. Fatalem nos non posse colorum, odorum, saporum, sonorum &c. quamvis valde claras eorum sape habemus ideas, certas notas characteristicas enumerare; cujus rei ratio in eo imprimis posita est, quod nominatae rerum affectiones mere simplices & irresolubiles nobis exhibeant notiones. Sed quicquid de his sit, saltim tum idea sensualis distincta videtur, quando objecti alicujus imago in oculo distincte depingitur. Nam vi arctissimi commercii inter animam & corpus, sensationes animæ exacte respondent impressionibus in organa sensoria factis. Dum itaque in objecto distingimus ejus partes, harum structuram, sicut proportionem, magnitudinem, figuram, colores &c. erit omnino idea rei totalis distincta etsi idea illæ partiales escent confusa, modo sint clarae, ex his enim idea totalis distincta resultat.

APH. IX.

Hinc non tam modum repræsentandi distinctum aut confusum, distinctionis, quæ fieri solet, inter facultatem cognosc. superiorem, seu intellectum, & inferiorem, adæquatum constituere fundamentum, (c) quam idem potius ab objectorum diversitate (prout nempe hæc sub sensus cadere possunt vel minus) æque ac diversis ad cognitionem quamvis per veni-

veniendi modis ac mediis, petendum judicamus. Hæc intellectus, in strictiori ac proprio significatu sumti propria sunt objecta; adeoque huc pertinent notiones ac veritates universales abstractæ, mathematicæ, morales, res immateriales, omnis etjam cognitio philosophica qua talis. Intellectus scil. est officium etjam circa objecta sensibus usurpata occupari, earumque naturam & caussas indagare.

(e) Præterquam quod non omnes ideaæ sensuales confusa videantur, querimus: annon ideaæ abstractæ ad intellectum referri debeant? Quod omnes ultro largientur. Annon vero harum multæ sunt admodum confusa? V. g. ideaæ spirituum, de quorum substantia nihil sere novimus. Præterea naturam & proprietates eorum negative potius nobis repræsentamus, quamvis in se sint positivi quid. Unde itaque constat dictas ideas intellectui esse adscribendas? non exinde quod sint distinctæ, quippe quod implicat, ergo ex eo capite quod objecta illa sensibus immediate usurpari nequeant, sed abstractione & ratiocinatione, quæ intellectus sunt munia, cognoscantur.

APH. X.

33

Facultas ex objectis in organa corporis nostri agentibus sensationes vel gratas vel ingratas percipiendi, quam in commodum & conservacionem vitæ nostræ animalis benigne nobis concessit natura, ne in ejus potius detrimentum ac destructionem vergat, dum cœco quodam impetu appetitui sensitivo unice obtemperatur; hic a ratione ita erit coercendus, ut imperium semper obtineat appetitus rationalis, qui ex re bene perpensa & quoad

quoad circumstantias suas, effectus & consequentias, probe examinata atque hinc de bonitate aut pravitate ejus formato judicio oritur.

APH. XI.

Sine ratione statuitur, motus illos animi omnes, quos affectus appellamus, esse vehementiores appetitus vel aversationes *sensitivas*.

APH. XII.

Qui, secundum hypothesin Harmoniae præstabilitæ, motus corporis humani omnes ita ab anima independentes faciunt, ut absque actuali hujus influxu eosdem mechanice tantum peragi sumant, ipsimet vim argumenti istius, quo ab actionibus brutorum, ad animarum sensu ac perceptione præditarum in iis existentiam concludere solent, aperte eo ipso infringunt.

APH. XIII.

Non satis est physico veras phænomenorum allegare caussas, nisi eadem quoque sint sufficietes. Fieri enim potest ut plures ad aliquem effectum producendum concurrant, atque tum cavendum erit ne uni soli idem tribuatur. Ut itaque appareat, quousque vires hujus vel illius caussæ effectui producendo sufficient, quantumve adhuc desideretur, juvabit, si fieri id queat, tam hujus quam illarum quantitatatem æstimare & inter se contendere. Hoc modo etiam saepe examinari possunt hypotheses & errores illorum detegi, qui pro veris tales venditant caussas, a quibus effectus observati proficiunt nequeunt. Imo sic quoque non raro, ab altera parte

te tantum proficimus, ut occultis ac insolitis causis superstitione non adscribamus ea, quæ proprius considerata ordinariis naturæ viribus apte convenire deprehenduntur. Patet vel ex his, ut alias taceamus rationes, quam præclaræ sint matheſeos in ſcientia naturali, & ad certitudinem in ea obtinendam, partes.

APH. XVI.

Simul tamen diffitendum non eſt ratiocinia thematicā male interdum ad Physicam fuisse applicata.

Exempla alia ut præterea abuſus matheſeos in physica, hiſ adnumerari merentur, quæ adhibet *Wolfius* ad inveniendam Legem reſractionis Luminis a priori §. 36. Dioptr. Elem. Matheſ. Univ. Tom. III. Condita a Leibnito *Theoria*, uti vocatur, *motus abſtracti*, qua leges motus, naturæ & experientiæ haud conſentaneas, a priori deducit.

APH. XV.

Quo minus in Physica æque facilis ac in Matheſi ſperari queat progressus, obſtat utriusque ſcien- tia multum diversa ratio ac indoles. In hac ex completiſ notionibus ipsam rerum eſſentiam exhausti- bility, ſoliuſ ratiocinationis ope, veritates eruuntur. In Physica vero phaenomena tantum obſer- vamus, ipſa rerum eſſentia nos latente. Ex hiſce cauſæ earumque indoles & agendi modus investi- gari debent. Quod opus non tantum valde proli- xum ac arduum eſt, ob inſignem copiam obſerva- tionum & experimentorum ſolerti cum adcuratione aſſiduoque labore colligendam, verum ſæpe etiam

am-

ambiguum, quia plerumque phænomena implicata adeo sunt atque Gordis quasi nodis referta, ut vel probabiliter caussas ipsas assequi, pro summa haberí queat felicitate, easdem vero rite evolvere humano ingenio impossibile fere videatur.

APH. XVI.

In motibus corporum cœlestium explicandis, phænomenorum caussis & circumstantiis feliciter investigandis, ingens, imo propemodum omne momentum ferunt cerebræ & accuratae in ea defixa observationes, solidior matheſeos scientia, analogia naturæ justa ac solerti æſtimatione pensitata. Quemadmodum enim universa naturæ constitutio ab infinita manu Divina & consilio sapientissimo pendet, ita omnes heic obtinentes cauſarum & eventuum ordines, rationes ac vicissitudines, in maximis æque ac minimis, non vagis sed fixis constantissimisque Legibus reguntur, nexu cohærent admirando, harmonia consentiunt perfectissima ac pulcherrima, ad numerum denique, mensuram & proportionem exactæ sunt ac temperatæ. Patet hinc certitudinis physæ inconcussa dari fundamenta, neque deesse, quæ principiorum demonstrandi in Scientia physica, absolute saltem ſpectata, titulo ac privilegio fulgeant.

APH. XVII.

Diffensus Astronomorum, in magnitudinibus & distantiis corporum cœlestium determinandis, Mathesin ipsam incertitudinis non arguit. Est enim ipsa Theoria certissima adeoque accurata, ut scopo abun-

abunde satisfacere queat; in observationibus vero leves quidam errores, circa mensurationem angulorum exiguorum commissi, in ipsis calculis diversitatem maxime notabilem pariunt.

APH. XVIII.

Varia licet atque invicta sint momenta (utpote varius orbitarum in diversis planis situs, quem planetæ & cometæ in cœlo obtinent, ratio velocitatum in iis per observationes Astronomicas determinata, &c.) quæ ad *Systema vorticale Cartesianum* revertendum amice concurrunt; Solus tamen peculiaris ille Cometarum nonnullorum motus, quo, contra feriem signorum cœlestium communemve directiōnem omnium planetarum tendentes, vastissimos cœlorum tractus ipsosque planetarum orbes liberime peragrant, *eidem* e cœlorum pariter ac veræ Astronomiæ finibus proscribendo abunde sufficit.

APH. XIX.

Utunque autem cometæ vario, erratico, & inter se inæquali cursu, per immensa spacia cœlestia latissime quaquaversum vagentur & expandentur, hoc tamen haud obstat, quin perfecte regularem corporibus hisce cœlestibus tribuamus motum. Quippe quæ motu suo describunt determinatas curvas oblongas regularis admodum indolis; imo omnes ac singuli cometæ iisdem constanter tenentur legibus, quibus obtemperant reliqui planetæ omnes, conficiendo scil. areas, ad centrum Solis æstimatas, proportionales temporibus. Præterea

de motus, quem loquimur, regularitate nulla dubitandi superest ratio perpendentibus apparitiones cometarum in futura tempora ab Astronomis prænuntiari, vias in cœlo antea definiri, imo locum perihelii, stationis, retrogradationis & disparitionis his effreni quasi cursu concitatis astris designari ac prædicti posse. Cujusmodi scientiæ illustre omnino specimen dedit *Cassinius* qui, aliquot saltem super cometa Anni 1664. institutis observationibus, Reginæ Svec. *Christinae* omnes modo enumeratas ejusdem cometæ circumstantias solerti admodum felicique præfigio patefecit.

APH. XX.

Quemadmodum non desunt argumenta, quæ cæteros planétas primarios æque ac terram nostram atmosphæra cinctos esse haud obscure nec coæte innuunt; Sic neque lunam omni penitus atmosphæra destitutam esse, ex deficientibus indiciis, quibus extra omnem dubitationis aleam collocari eadem potuisset, colligere licet.

APH. XXI.

Qui argumento ex maculis solaribus ducto atmosphæra Solem ambiri concludunt, duplēcē culpam commeruisse videntur. Primo enim *illas* ceu congeries vaporum & exhalationum e corpore solaris emissarum gratis venditant; deinde easdem in elevationi loco, instar nubium circa terram harentium, locari ibidemque vi atmosphæræ solaris sustentari supponunt, atque sic atmosphæræ, quæ ipsi

sis probanda erat, præsupposita, circulum in demon-
strando committunt. Tantum tamen abest, ut
præsenti censura omne adstruendæ atmosphæræ So-
lari idoneum argumentum e physices pomœriis pro-
scriptum velimus, ut potius juxta contendamus, ce-
lebri huic hypothesi fenestrâm sat amplam aperire
illustre illud *lumen Zodiacale*, quod qui diligenter
& accuratius speculati sunt, haud contemnendis
inducti rationibus, massam quandam fluidam te-
nuissimam (Atmosphæræ insigniendam nomine)
soli circumfusam formaque sphæroidica valde de-
pressa seu lenticulari secundum æquatorem ejus di-
positam ac dilatatam arguere arbitrantur.

APH. XXII.

Lucis ac tenebrarum vicissitudines, non subito
sed per successiva incrementa ac decrementa
se mutuo excipientes, ut commoda haud conte-
mnenda nobis afferunt; ita rotunditati telluris, im-
primis autem atmosphæræ nostræ beneficio tribu-
endæ sunt, quæ præterea lumen quoque solis mo-
derari, distribuere, usibusque nostris magis aptum
reddere pergit.

APH. XXIII.

Miramur apertam, quam committunt, contra-
dictionem tot philosophi celeberrimi (*e*) qui
licet *vim* sic dictam *inertiae*, ex qua leges motus
fluunt, pro essentiali corporum attributo agnoscant,
simul tamen has ipsas leges necessarias non esse,
quin salva natura & essentia corporum alias &
longe diversas esse posse, imo revera in effectibus

miraculosis eas suspendi statuunt; sententiam vero oppositam valde suspectam ac periculosam habent.
 (e) Ut Leibnitius, Wolfus horumque sequaces, ad unum fere omnes, nec Biilfingerus ab eodem vitio alienus prouersus censendus est.

APR. XXIV.

EX assumpta *Legum motus* necessitate ac immutabilitate non statim absolutam necessitatem nexus & eventuum, in hoc universo, inferre licet. Primo enim, quemadmodum necessitas essentiæ contingentiam in existendo non tollit, ita etiam posito, Leges istas per ipsam essentiam corporum determinari, hæc tamen ipsa adeoque tota rerum & caussarum series, quæ in hoc universo apprehenditur, existunt contingenter. Quo autem patet caussæ contingentes, necessarios producere possunt effectus? Præterea omnes, quantum constat, mutationes in mundo hoc corporeo pendent a certa structura ac dispositione corporum sibi coëxistentium. Cum vero evidens sit, haud obstare dictam Hypothesin, quominus hæc structura & coordinatio maxime sit contingens, adeo ut non solum ab initio longe alia esse potuisset, verum adhuc quoque ab Auctore suo infinitis modis mutari queat; apparet totam quoque mutationum & eventuum seriem inde pendentem, *eiusdem esse indolis*. Imo denique, stante eadem hypothesi, etiam *non mutata presenti mundi constitutione ipsa tamen eventuum consecutio*, virtute caussæ supernaturalis, immutari potest (m).

(n) Si quis (v. gr.) novos motus, ordinarie non futuros, in horologio producat, utpote indicem celerius circum-

circumagendo, vel alio quocunque modo) aut motus ejus ordinarios sistat, cohibeat aut immutet; an ille ideo ipsas regulas, secundum quas machina ista motus suos instituit, mutare censendus est? Haud absimili modo, quæ in stupenda hujus mundi machina DEUS producit, miracula se habent.

APH. XXV.

Hinc perperam ex eodem principio possibilitatem miraculorum negavit *Spinoza*. Quidni enim, salvis istis naturæ legibus, per extraordinariam DEI operationem tales produci possunt eventus, qui in illis rationem sufficientem non agnoscant; aut etiam impediri, qui per easdem naturaliter essent secuturi? In priori casu manifestum est nihil legibus naturæ adversum fieri, cum effectus hi supernaturales a corporibus prorsus independentes sint, quæ illos non magis impediunt quam promovent, sed quasi cauſæ occasioneſ ſolum ſunt. (Qui aliter ſentiunt id quod ſupra naturam eſt cum eo quod eſt contra naturam confundere videntur). Idem de caſu quoque posteriori valet; ubi pariter non magis opus eſſe arbitramur, ut vim aliquam Legibus istis inferri ſingamus, quam ubi per cauſam quamcunq; naturalem effectus alioquin futurus tollatur; verbi cauſa: dum corpus ex ſtatu motuſ aut quietiſ, per vim alterius corporis fortiorem in ſtatum oppofitum redigatur. Itaque in miraculis aliquam Legum motuſ factam mutationem aut abrogationem ſupponere, noſtro quidem judicio, minus commodum videtur. Tolliri aut ſuſpendi existimamus, non ipsas Leges, ſed effectuſ quos, in agendo non impeſitæ, producerent.

Circā declaratam vero heic loci nostram, de miraculo in genere, mentem, id monendum necessarium ducimus, ne cui nim. adducta ratiocinatio ansam suggerat, aut rationem aliquam, temerariae ejusmodi fiduciæ nos suspicandi aut arguendi, quasi nobis polliceremur allegati & propositi cujusvis miraculi explicationem; quasi nexus, relationem, proportionem, harmoniam vel disharmoniam, imperfscrutabilem hunc effectum Divinum certasque Leges motus intercedentem, in obvio quolibet singulari casu & exemplo perfpicere aut determinare sustineremus.

Ut sua tamen plenius luce radiet præsens nostra assertio, paucis considerare juvabit miraculum illud insigne cuius *DAN. III: Cap.* habetur mentio. Nimicum vi Legum motus obtinet quoque hoc: quod corpus in motu constitutum vim aliquam pro ratione massæ & celeritatis in alia corpora obvia exferat. Huic legi convenienter agit ignis, qui vehementior factus vim, qua etiam firmiorum corporum particulae coharent, superare, hoc est, corpora ista dissolvere & exurere solet. Jam si dicta lex motus suspensa per hoc miraculum concipiatur, sequeretur ignem in fornace vim urendi penitus amisisse, cuius tamen contrarium ab exemplo eorum, qui eodem igne simul enecati sunt, (v. 22) manifesto liquet. Non itaque hæc ipsa Lex motus heic sublata videtur, sed ardantis ignis effectus vulgaris impeditus, adeo ut ex extraordinaria & peculiari omnipotentia Divinæ operatione salva & innoxia corpora piorum virorum vim ignis sustinere potuerint.

Imo quid opus est Legem, qua per totam, quaqua patet, rerum naturam obtinet, suspensam aut sublatam fingere, cum ex eadem sapientissime lata atque potentissime servata, nec non ex immediata nunquam impedienda operatione, DEO T. O. M.

GLORIA MANEAT SUMMA?